

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده اقتصاد و حسابداری

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد (MA)

گرایش : علوم اقتصادی

عنوان:

بررسی تأثیر منابع مختلف درآمدی بر نابرابری درآمد در ایران طی برنامه های سوم و
چهارم توسعه اقتصادی – اجتماعی

استاد راهنما :

دکتر مهدی حنطه

استاد مشاور :

دکتر محمدرضا میرزائی نژاد

پژوهشگر :

نگین سادات عباسی

بهمن ۱۳۸۹

تقدیم به :

"پدر و مادر عزیزم"

به پاس

تمامی زحمات و محبت‌های بی دریغشان

و به

همسرم...

سپاس پروردگار یکتا را برای هرچه که داده است
و نداده است...

و با قدردانی بسیار از :

- استاد گرانقدرم جناب آقای دکتر مهدی حنطه که در طول نگارش این پایان نامه . با راهنمایی های ارزشمندشان همواره حامی ام بوده اند.
- استاد ارجمند جناب آقای دکتر محمد رضا میرزائی نژاد که به عنوان استاد مشاور از ارشادات سودمندشان بهره برده ام.

اینجانب نگین سادات عباسی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۸۵۰۹۸۱۵۷۴۰۰ در رشته علوم اقتصادی که در تاریخ ۴ / ۱۱ / ۱۳۸۹ از پایان نامه خود تحت عنوان بررسی تأثیر منابع مختلف درآمدی بر نابرابری درآمد در ایران طی برنامه های سوم و چهارم توسعه اقتصادی با کسب نمره ۱۹ و درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف مورد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی :

تاریخ و امضاء

بسمه تعالی

در تاریخ : ۱۳۸۹ / ۱۱ / ۴
دانشجوی کارشناسی ارشد آقای / خانم نگین سادات عباسی از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره
بحروف نوزده و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت .

امضاء استاد راهنما :

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول : کلیات پژوهش
۲	۱-۱) مقدمه
۲	۲-۱) تبیین و تعریف موضوع تحقیق
۴	۳-۱) اهمیت و ضرورت انجام تحقیق
۵	۴-۱) اهداف پژوهش
۵	۵-۱) سوالات و فرضیه های پژوهش
۶	۶-۱) روش شناسی پژوهش
۶	۱-۶-۱) روش تحقیق
۶	۱-۶-۲) ابزار گرد آوری داده ها
۶	۱-۶-۳) نوع تحقیق
۷	۱-۶-۴) روش تجزیه و تحلیل
۷	۱-۶-۵) جامعه آماری ، حجم نمونه
۷	۱-۷) مفاهیم و واژگان اصلی تحقیق
۸	۱-۸) مشکلات و تنگناهای تحقیق
۸	۱-۹) چارچوب کلی فصول پژوهش
۱۰	فصل دوم : مبانی نظری اندازه گیری و تجزیه نابرابری در آمدي
۱۱	۱-۲) مقدمه
۱۱	۲-۲) توزیع درآمد از دیدگاه نظری
۱۱	۱-۲-۲) مفهوم نابرابری درآمد
۱۲	۲-۲-۲) مفهوم توزیع درآمد
۱۲	۳-۲-۲) اندازه گیری نابرابری توزیع درآمد
۱۳	۴-۲-۲) عوامل موثر بر نابرابری درآمدي
۱۶	۵-۲-۲) ابزارهای توزیع مجدد درآمد

۱۷	۳-۲) مروري بر ادبيات نا برابري درآمدي از ديده‌گاه نظري
۲۰	۲-۳-۱) شاخص های اندازه‌گیری نابرابری درآمدی
۲۰	۲-۳-۱-۱) واریانس لگاریتم درآمد
۲۱	۲-۳-۱-۲) ضریب تغییرات
۲۱	۲-۳-۱-۳) انحراف از میانگین نسبی
۲۲	۲-۳-۱-۴) شاخص تایل
۲۳	۲-۳-۱-۵) شاخص آتکینسون
۲۳	۲-۳-۱-۶) ضریب هوور
۲۴	۲-۳-۱-۷) ضریب کولتر
۲۴	۲-۳-۱-۸) شاخص شانون
۲۴	۲-۳-۱-۹) شاخص ویلیامسون
۲۵	۲-۳-۱-۱۰) شاخص دالتون
۲۵	۲-۳-۱-۱۱) پیتر
۲۵	۲-۳-۱-۱۲) ینتما
۲۵	۲-۳-۱-۱۳) کوزنتس
۲۶	۲-۳-۱-۱۴) شوتز
۲۶	۲-۳-۱-۱۵) سهم‌های ترتیبی (دهکها)
۲۶	۲-۳-۱-۱۶) ضریب جینی
۳۰	۲-۴) منحنی لورنز
۳۲	۲-۴-۱) ضریب جینی
۳۶	۲-۵) تجزیه ضریب جینی
۳۹	۲-۶) جمع بندی
۴۱	فصل سوم : کاربرد شکافی سوابق تجربی پژوهش
۴۲	۳-۱) مقدمه
۴۲	۳-۲) تحقیقات انجام شده در ایران
۴۷	۳-۳) تحقیقات انجام شده در سایر کشورها

۵۴	۴-۳) جمع بندی
۵۷	فصل چهارم : روند شناسی نابرابری درآمدی و منابع مختلف درآمدی
۵۸	۴-۱) مقدمه
۵۸	۴-۲) داده های توزیع درآمد در ایران
۶۳	۴-۳) انواع درآمد در داده های توزیع درآمد ایران
۶۴	۴-۴) طیف شناسی منابع درآمدی در ایران
۶۵	۴-۵) بررسی روند نوسانات منابع درآمدی در مناطق روستایی
۶۸	۴-۶) بررسی روند نوسانات منابع درآمدی در مناطق شهری
۷۱	۴-۷) بررسی روند نابرابری درآمد در اقتصاد ایران
۷۱	۴-۷-۱) بررسی وضعیت توزیع درآمد در ایران
۷۲	۴-۷-۱-۱) توزیع درآمد قبل از انقلاب اسلامی
۷۵	۴-۷-۱-۲) توزیع درآمد پس از انقلاب اسلامی
۷۹	۴-۸) اهم اقدامات دولت در جهت بهبود توزیع درآمد
۷۹	۴-۸-۱) توزیع سهام عدالت
۸۲	۴-۸-۲) طرح بیمه روستائیان و عشایر
۸۳	۴-۸-۳) اثر هدفمندی یارانه ها بر کاهش نابرابری درآمدی
۸۴	۴-۸-۳-۱) امکان سنجی اثر هدفمندی یارانه ها بر کاهش نابرابری درآمدی
۸۶	۴-۹) بررسی عملکرد برنامه های دوم و سوم و چهارم مرتبط با بهبود توزیع درآمد
۸۶	۴-۹-۱) بررسی عملکرد سه سال اول برنامه دوم
۸۷	۴-۹-۲) بررسی عملکرد برنامه سوم
۹۰	۴-۹-۳) بررسی عملکرد سه سال اول برنامه چهارم
۹۱	۴-۱۰) جمع بندی
۹۲	فصل پنجم : تجزیه ضریب نابرابری درآمدی و تحلیل آن
۹۳	۵-۱) مقدمه
۹۳	۵-۲) برآورد ضریب جینی درآمد ایران (کلی و به تفکیک مناطق شهری و روستایی) ..
۹۷	۵-۳) معرفی ریز داده ها ، مدل رانو و تعاریف مربوطه

- ۹۷ ۱-۳-۵) معرفي ساختار ريز داده ها
- ۹۸ ۲-۳-۵) مدل رانو و تعاريف مربوطه
- ۱۰۰ ۴-۵) تجزيه ضريب جيني بر حسب منابع درآمدی در مناطق روستايی
- ۱-۴-۵) بررسی تأثیر منابع مختلف درآمدی بر شاخص تمرکز ، درآمد کل و نابرابری کل به تفکیک سال در مناطق روستايی
- ۱۰۳ ۱-۴-۵) تحليل سال ۷۶ (سال سوم برنامه دوم).
- ۱۰۳ ۲-۴-۵) تحليل سال ۷۷ (سال چهارم برنامه دوم)،
- ۱۰۳ ۳-۴-۵) تحليل سال های ۱۳۷۸-۱۳۸۶
- ۲-۴-۵) بررسی تأثیر منابع مختلف درآمدی بر شاخص تمرکز ، درآمد کل و نابرابری کل به تفکیک برنامه های توسعه در مناطق روستايی.
- ۱۰۴ ۱-۲-۴-۵) برنامه دوم توسعه اقتصادی
- ۱۰۶ ۲-۲-۴-۵) برنامه های سوم و چهارم توسعه
- ۳-۴-۵) روند شناسي تأثیر منابع مختلف درآمدی بر شاخص تمرکز منابع درآمدی در مناطق روستايی
- ۱۱۰
- ۱۱۳ ۴-۴-۵) روند شناسي تأثیر منابع مختلف درآمدی بر درآمد کل خالص مناطق روستايی
- ۱۱۴ ۵-۴-۵) روند شناسي تأثیر منابع مختلف درآمدی بر نابرابری کل در مناطق روستايی
- ۱۱۵ ۵-۵) تجزيه ضريب جيني بر حسب منابع درآمدی در مناطق شهری
- ۱-۵-۵) بررسی تأثیر منابع مختلف درآمدی بر شاخص تمرکز ، درآمد کل و نابرابری کل به تفکیک سال در مناطق شهری
- ۱۱۹ ۱-۱-۵-۵) تحليل سال های ۷۶ تا ۷۸
- ۱۱۹ ۲-۱-۵-۵) تحليل سال های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰ و ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶
- ۱۱۹ ۳-۱-۵-۵) تحليل سال ۸۱
- ۱۲۰ ۴-۱-۵-۵) تحليل سال ۸۲
- ۲-۵-۵) بررسی تأثیر منابع مختلف درآمدی بر شاخص تمرکز ، درآمد کل و نابرابری کل به تفکیک برنامه های توسعه در مناطق روستايی
- ۱۲۰ ۱-۲-۵-۵) برنامه دوم توسعه اقتصادی

۱۲۲	۵-۲-۲) برنامه سوم توسعه اقتصادی
۱۲۵	۵-۲-۳) برنامه چهارم توسعه اقتصادی
	۵-۳) روند شناسی تاثیر منابع مختلف درآمدی بر شاخص ضریب تمرکز منابع درآمدی در مناطق شهری
۱۲۷	
۱۲۸	۵-۴) روند شناسی تاثیر منابع مختلف درآمدی بر درآمد کل خالص مناطق شهری
۱۳۰	۵-۵) روند شناسی تاثیر منابع مختلف درآمدی بر نابرابری کل در مناطق شهری
۱۳۱	۵-۶) جمع بندی
۱۳۳	فصل ششم : خلاصه ، نتیجه گیری و پیشنهادات
۱۳۴	۶-۱) خلاصه
۱۳۵	۶-۲) نتیجه گیری
۱۳۸	۶-۳) پیشنهادات
۱۳۹	منابع و مأخذ
۱۳۹	مأخذ فارسی
۱۴۲	مأخذ لاتین
۱۴۸	وب سایت ها

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۵۴	جدول ۳-۱ : کالبد شکافی مطالعات داخلی
۵۶	جدول ۳-۲ : کالبد شکافی مطالعات خارجی
۵۹	جدول ۴-۱ : خلاصه آمار های موجود هزینه و درآمد خانوار
۶۱	جدول ۴-۲ : خلاصه ای از اقلام اطلاعاتی طرح درآمد هزینه خانوار
۶۲	جدول ۴-۳ : حجم نمونه کل کشور در طرح درآمد هزینه طی سالهای ۷۶-
۶۵	جدول ۴-۴ : مقایسه درون گروهی درآمدهای حقوق و دستمزد در مناطق روستایی
۶۶	جدول ۴-۵ : مقایسه درون گروهی درآمدهای مشاغل آزاد در مناطق روستایی
۶۶	جدول ۴-۶ : مقایسه درون گروهی درآمدهای غیر پولی در مناطق روستایی
۶۷	جدول ۴-۷ : مقایسه درون گروهی درآمدهای متفرقه در مناطق روستایی
۶۷	جدول ۴-۸ : مقایسه روند چهار گروه منابع درآمدی بصورت همزمان در مناطق روستایی
۶۸	جدول ۴-۹ : مقایسه درون گروهی درآمدهای حقوق و دستمزد در مناطق شهری
۶۹	جدول ۴-۱۰ : مقایسه درون گروهی درآمدهای مشاغل آزاد در مناطق شهر
۶۹	جدول ۴-۱۱ : مقایسه درون گروهی درآمدهای غیر پولی در مناطق شهری
۷۰	جدول ۴-۱۲ : مقایسه درون گروهی درآمدهای متفرقه در مناطق شهری
۷۰	جدول ۴-۱۳ : مقایسه روند چهار گروه منابع درآمدی بصورت همزمان در مناطق شهری
۷۴	جدول ۴-۱۴ : ضریب جینی در مناطق شهری، روستایی و کل کشور قبل از انقلاب
۷۸	جدول ۴-۱۵ : ضریب جینی در مناطق شهری، روستایی و کل کشور بعد از انقلاب
۸۵	جدول ۴-۱۶ : متوسط درآمد سرانه قبل و بعد از هدفمندی یارانه ها
۹۰	جدول ۴-۱۷ : عملکرد مواد برنامه سوم توسعه مرتبط با توزیع درآمد

ادامه فهرست جداول

صفحه	عنوان
۹۰	جدول ۴-۱۸ : عملکرد مواد قانونی سه سال اول برنامه چهارم توسعه مرتبط با توزیع درآمد
۹۴	جدول ۵-۱ : برآورد ضریب جینی در سالهای ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۶ .
۱۰۰	جدول ۵-۲ : تجزیه نابرابری درآمد برحسب منابع درآمدی در مناطق روستایی کشور (۷۶-۸۶)
۱۰۲	جدول ۵-۳ : شاخص تمرکز منابع درآمدی مناطق روستایی
۱۰۲	جدول ۵-۴ : سهم منابع درآمدی در درآمد خالص کل مناطق روستایی
۱۰۲	جدول ۵-۵ : سهم منابع درآمدی در نا برابری کل مناطق روستایی
۱۰۴	جدول ۵-۶ : تجزیه نابرابری درآمدی مناطق روستایی به منابع درآمدی در برنامه دوم
۱۰۵	جدول ۵-۷ : شاخص تمرکز منابع درآمدی مناطق روستایی در برنامه دوم
۱۰۵	جدول ۵-۸ : سهم منابع درآمدی در درآمد خالص کل مناطق روستایی در برنامه دوم
۱۰۵	جدول ۵-۹ : سهم منابع درآمدی در نابرابری کل مناطق روستایی در برنامه دوم
۱۰۶	جدول ۵-۱۰ : تجزیه نابرابری درآمدی مناطق روستایی به منابع درآمدی در برنامه سوم
۱۰۷	جدول ۵-۱۱ : شاخص تمرکز منابع درآمدی مناطق روستایی در برنامه سوم
۱۰۷	جدول ۵-۱۲ : سهم منابع درآمدی در درآمد خالص کل مناطق روستایی در برنامه سوم
۱۰۷	جدول ۵-۱۳ : سهم منابع درآمدی در نا برابری کل مناطق روستایی در برنامه سوم
۱۰۸	جدول ۵-۱۴ : تجزیه نابرابری درآمدی مناطق روستایی به منابع درآمدی در برنامه چهارم
۱۰۹	جدول ۵-۱۵ : شاخص تمرکز منابع درآمدی در مناطق روستایی برنامه چهارم
۱۰۹	جدول ۵-۱۶ : سهم منابع درآمدی در درآمد کل مناطق روستایی در برنامه چهارم
۱۰۹	جدول ۵-۱۷ : سهم منابع درآمدی در نابرابری کل مناطق روستایی در برنامه چهارم
۱۱۰	جدول ۵-۱۸ : تاثیر منابع مختلف درآمدی بر شاخص تمرکز منابع درآمدی در مناطق روستایی
۱۱۳	جدول ۵-۱۹ : تاثیر منابع مختلف درآمدی بر درآمد کل خالص در مناطق روستایی
۱۱۳	جدول ۵-۲۰ : تاثیر درآمدهای غیر پولی بر نابرابری کل مناطق روستایی
۱۱۶	جدول ۵-۲۱ : تجزیه نابرابری درآمد برحسب منابع درآمدی در مناطق شهری کشور
۱۱۸	جدول ۵-۲۲ : شاخص تمرکز منابع درآمدی مناطق روستایی

- جدول ۵-۲۳: سهم منابع درآمدی در درآمد خالص کل مناطق روستایی ۱۱۸
- جدول ۵-۲۴: سهم منابع درآمدی در تا برابری کل مناطق روستایی ۱۱۸
- جدول ۵-۲۵: تجزیه نابرابری درآمد برحسب منابع درآمدی در مناطق شهری کشور در برنامه دوم ۱۲۱
- جدول ۵-۲۶: شاخص تمرکز منابع درآمدی مناطق شهری در برنامه دوم ۱۲۱
- جدول ۵-۲۷: سهم منابع درآمدی در درآمد کل خالص مناطق شهری در برنامه دوم ۱۲۲
- جدول ۵-۲۸: سهم منابع درآمدی در نابرابری کل مناطق شهری در برنامه دوم ۱۲۲
- جدول ۵-۲۹: تجزیه نابرابری درآمد برحسب منابع درآمدی در مناطق شهری کشور در برنامه سوم ۱۲۳
- جدول ۵-۳۰: شاخص تمرکز منبع درآمدی مناطق شهری در برنامه سوم ۱۲۴
- جدول ۵-۳۱: سهم منبع درآمدی در درآمد کل خالص مناطق شهری در برنامه سوم ۱۲۴
- جدول ۵-۳۲: سهم منبع درآمدی در نابرابری کل مناطق شهری در برنامه سوم ۱۲۴
- جدول ۵-۳۳: تجزیه نابرابری درآمد برحسب منابع درآمدی در مناطق شهری کشور در برنامه چهارم ۱۲۵
- جدول ۵-۳۴: شاخص تمرکز منبع درآمدی مناطق شهری در برنامه چهارم ۱۲۵
- جدول ۵-۳۵: سهم منبع درآمدی در درآمد کل خالص مناطق شهری در برنامه چهارم ۱۲۶
- جدول ۵-۳۶: سهم منبع درآمدی در نابرابری کل مناطق شهری در برنامه چهارم ۱۲۶
- جدول ۵-۳۷: تاثیر منابع مختلف درآمدی بر شاخص تمرکز منابع درآمدی در مناطق شهری ۱۲۷
- جدول ۵-۳۸: تاثیر منابع مختلف درآمدی بر درآمد کل خالص در مناطق شهری ۱۲۸
- جدول ۵-۳۹: تاثیر منابع مختلف درآمدی بر نابرابری کل در مناطق شهری ۱۳۰

فهرست نمودار ها

صفحه	عنوان
۶۵	نمودار ۱-۴ : روند درآمدهای حقوق و دستمزد در مناطق روستایی
۶۶	نمودار ۲-۴ : روند درآمدهای مشاغل آزاد در مناطق روستایی
۶۶	نمودار ۳- ۴ : روند درآمدهای غیر پولی در مناطق روستایی
۶۷	نمودار ۴-۴ : روند درآمدهای متفرقه در مناطق روستایی
۶۸	نمودار ۵-۴ : روند مقایسه ای نوسانات چهار منبع درآمدی در مناطق روستایی
۶۸	نمودار ۶-۴ : روند درآمدهای حقوق و دستمزد در مناطق شهری
۶۹	نمودار ۷- ۴ : روند درآمدهای مشاغل آزاد در مناطق شهری
۶۹	نمودار ۸-۴ : روند درآمدهای غیر پولی در مناطق شهری
۷۰	نمودار ۹-۴ : روند درآمدهای متفرقه در مناطق شهری
۷۱	نمودار ۱۰-۴ : روند مقایسه ای نوسانات چهار منبع درآمدی در مناطق شهری (۷۶-۸۶)
۷۲	نمودار ۱۱-۴ : روند ضریب جینی کل کشور (قبل از انقلاب)
۷۳	نمودار ۱۲-۴ : روند ضریب جینی مناطق شهری (قبل از انقلاب)
۷۴	نمودار ۱۳-۴ : روند ضریب جینی مناطق روستایی (قبل از انقلاب)
۷۵	نمودار ۱۴-۴ : مقایسه روند ضریب جینی به تفکیک مناطق شهری ، روستایی و کل کشور (قبل از انقلاب)
۷۶	نمودار ۱۵-۴ : روند ضریب جینی کل کشور (بعد از انقلاب)

- ۷۷ نمودار ۴-۱۶: روند ضریب جینی مناطق شهری (بعد از انقلاب)
- ۷۷ نمودار ۴-۱۷: روند ضریب جینی مناطق روستایی (بعد از انقلاب)
- ۷۹ نمودار ۴-۱۸: روند ضریب جینی به تفکیک مناطق شهری، روستایی و کل کشور (بعد از انقلاب)
- ۸۶ نمودار ۴-۱۹: ضریب جینی قبل و بعد از هدفمند کردن یارانه ها
- ۹۵ نمودار ۵-۱: روند ضریب جینی ایران طی دوره (۷۶-۸۶).
- ۹۶ نمودار ۵-۲: روند ضریب جینی در مناطق روستایی ایران طی دوره (۷۶-۸۶)
- ۹۷ نمودار ۵-۳: روند ضریب جینی در مناطق شهری ایران طی دوره (۷۶-۸۶)
- نمودار ۵-۴: تاثیر منابع مختلف درآمدی بر شاخص تمرکز منابع درآمدی در مناطق روستایی
- ۱۱۰
- ۱۱۳ نمودار ۵-۵: تاثیر منبع درآمد مشاغل آزاد بر درآمد کل روستایی
- ۱۱۵ نمودار ۵-۶: تاثیر درآمدهای غیر پولی بر نابرابری کل مناطق روستایی
- ۱۲۷ نمودار ۵-۷: تاثیر منابع مختلف درآمدی بر شاخص تمرکز منابع درآمدی در مناطق روستایی
- ۱۲۹ نمودار ۵-۸: تاثیر منابع مختلف درآمدی بر درآمد کل خالص در مناطق روستایی
- ۱۳۰ نمودار ۵-۹: تاثیر منابع مختلف درآمدی بر نابرابری کل در مناطق روستایی

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱) مقدمه

توزیع درآمد^۱ بین افراد جامعه مقوله ای اقتصادی، سیاسی و اجتماعی محسوب می شود. نامتعادل بودن توزیع درآمد اگرچه ممکن است در کوتاه مدت نمودی عینی در مسائل روزمره کشور نداشته و احساس نشود، اما در بلند مدت می تواند موجب فقر گسترده و تنشهای سیاسی گردد. توزیع درآمد علاوه بر دغدغه های سیاسی آن، به عنوان یک متغیر مهم موثر بر رشد بلند مدت مورد توجه بوده است. توزیع نابرابر درآمد از راههای مختلف برای رشد اقتصادی در بلند مدت زیان آور می باشند^۲. توزیع نامتعادل درآمد، منابع کشور را به سمت تولید کالاهای غیر ضروری مورد استفاده افراد مرفه جامعه سوق داده و موجب ایجاد اختلال در تخصیص بهینه منابع اقتصادی کشور می شود. به این جهت یکی از اهداف دولتها توزیع متعادل تر درآمد می باشد.

در فصل حاضر قصد داریم ابتدا به تبیین و بیان مفهوم ضریب نابرابری درآمدی و اهمیت شکستن آن به منابع درآمدی تشکیل دهنده بپردازیم. سپس به ترتیب به مباحث فرضیه ها و روش شناسی، مفاهیم و واژگان و مشکلات تحقیق پرداخته و در نهایت چارچوب کلی پژوهش را بیان می کنیم.

۲-۱) تبیین و تعریف موضوع تحقیق

وجود نابرابری گسترده در توزیع درآمد به بروز فقر و افزایش دامنه آن منجر می شود، چرا که با فرض هر سطحی از رشد اقتصادی، نابرابری بالا در توزیع درآمد باعث ایجاد شکاف بیشتر در طبقات جامعه و گسترش فقر می شود. این عامل می تواند به آن دلیل باشد که سهم اندکی از منابع به دست آمده به اقشار محروم و طبقات پایین درآمدی می رسد؛ بعلاوه سطوح بالایی نابرابری در توزیع درآمد توالی رشد اقتصادی و به تبع آن فرآیند کاهش نابرابری توزیع درآمد را کند می کند. با توجه به اینکه یکی از اهداف اساسی دولتمردان و کارشناسان در تهیه و تدوین برنامه های توسعه در استقرار عدالت و ثبات اجتماعی، کاهش نابرابریهای اقتصادی، کاهش فاصله چندقده های مختلف درآمدی در توزیع درآمد می باشد. اجرای سیاست کاهش نابرابری درآمد طی برنامه های توسعه اقتصادی-اجتماعی منوط به شناخت میزان نابرابری، منابع و سرچشمه نابرابری درآمد است تا بتوان متناسب با اهمیت نسبی آنها در ایجاد نابرابری درآمد، سیاستی کارا تر اتخاذ نمود.

توجه مجدد به رشد اقتصادی، اقتصاد سیاسی و توزیع درآمد باعث رونق شاخه ای از علم اقتصاد به نام علم اقتصاد نابرابری درآمد^۳ در محافل علمی شده است. تأثیر منفی نابرابری در توزیع درآمد بر رشد اقتصادی را می توان از جنبه های مختلف ارزیابی نمود.

در این راستا بررسی تأثیرات منابع مختلف درآمدی بر نابرابری با استفاده از تجزیه شاخص های توزیع درآمد توجه بسیاری از پژوهشگران اقتصاد و آمار را به خود معطوف داشته است.

¹ Income Distribution.

² Galor and Zeira (1993), Alesina and Rodrik (1994), Alesina and Perotti (1996), Bruno, Ravallion and Squire (1996), Barro (2000).

³ Economics of income inequality

بسته به چگونگی برخورد آنها با جنبه های متنوع و متفاوت نابرابری درآمد، شاخصها و روشهای متنوعی ابداع و استفاده شده است.

در این میان شکستن نا برابری در آمدی به منابع تشکیل دهنده آن و باز شناختن سهم و نقش هر منبع در نا برابری کل روشی است که از دهه ۶۰ تا وسط رانو و تایل بکار گرفته شده به کرات از آن برای ارزیابی عوامل بوجود آورنده نا برابری کل واحد و در نهایت اخذ سیاستهای مرتبط استفاده شده است.

در این تحقیق نیز سعی شده است تا با نگاهی دوباره به این روش و پیاده سازی آن برای کشور خودمان طی برنامه های دوم، سوم و چهارم به تجزیه نا برابری کل (ضریب جینی) پرداخته و آن را به اجزای درآمدی شکسته و نقش و سهم هر کدام را در کل نا برابری دریابیم. با توجه به اینکه آمار و اطلاعات قبل از سال ۱۳۷۶ در مرکز آمار وجود نداشته و سال ۱۳۸۷ نیز به علت تأخیر در انتشار در حین این تحقیق موجود نبود دوره تحقیق به دوره ۱۱ ساله ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۶ محدود گشت.

علاوه بر هفت ویژگی مهم شاخص های نابرابری دالتون که در مقاله ابونوری و اسناوندی (۱۳۸۴) مطرح شده است، باید به ویژگی تجزیه پذیری شاخصها جهت بررسی کارایی و مطلوبیت آن نیز توجه داشت. رهیافت تجزیه شاخصهای نابرابری تایل و ضریب جینی به ترتیب بوسیله تایل^۱ (۱۹۶۷) و باتاچاریا و ماهالانوبیس^۲ (۱۹۶۷) معرفی شده است. در پی طرح روش تجزیه، پژوهشگران بسیاری روشهای متفاوت تجزیه شاخص های نابرابری را پیشنهاد نموده اند. روشهای موجود برای تجزیه شاخصهای نابرابری را می توان در دو گروه عمده خلاصه نمود:

❖ گروه اول، روشهایی که نابرابری درآمد را به زیر گروههای جمعیتی^۳ (اجتماعی، شغلی و غیره) تجزیه می کند. در این روش، هر واحد آماری تنها و تنها در یک زیر گروه جمعیتی قرار می گیرد و تجزیه پذیری بر پایه مجموع وزنی سهم نسبی جمعیت زیر گروه ها^۴ انجام می شود. در این گروه شاخصهای نابرابری درآمد تجزیه پذیر^۵ مورد توجه بوده است

❖ گروه دوم، روشهایی که نقش انواع منابع درآمد^۶ را در نابرابری کل ارزیابی می نماید. در این روش، تجزیه پذیری بر پایه مجموع وزنی سهم نسبی منابع درآمدی^۷ صورت می گیرد. کوشش شده است تا بر اساس ویژگیهای خاصی که دالتون در ۱۹۲۰ برای یک شاخص نا برابری مطلوب معرفی کرد، شاخص های نابرابری را مورد ارزیابی قرار دهند، تا بر مبنای آن بتوان بسته به مورد، شاخص نابرابری مناسب را انتخاب نمود.

ضریب جینی دارای تمام ویژگی های شاخصهای نابرابری درون توزیعی بیان شده توسط دالتون است. و به این دلیل ضریب جینی را میتوان به عنوان بهترین شاخص ارزیابی نابرابری درآمدی

¹ Theil

² Bhattacharya and Mahalanobis

³ Subpopulation

⁴ Population Weighted decomposition

⁵ Decomposable income inequality measures

⁶ Income Component's

⁷ Income Weighted decomposition

در بین سایر شاخص ها دانست که با توجه به همین ویژگی اسن که انتخاب این شاخص برای استفاده در این تحقیق و تمرکز بر روی آن و تلاش برای تجزیه آن به عوامل نابرابری انجام گرفته است. بر اساس تعاریف مرکز آمار ایران انواع درآمد در طرح درآمد-هزینه خانوار بصورت خلاصه شده عبارت است از: مزد و حقوق، درآمد مشاغل آزاد (کشاورزی و غیر کشاورزی)، درآمد غیر پولی و سایر درآمدها.

هدف اساسی در مطالعه حاضر بر آورد سطح شاخص نابرابری ضریب جینی در ایران و تجزیه آن بر حسب این منابع درآمدی با استفاده از روش تجزیه رانو (۱۹۶۹) به تفکیک مناطق شهری و روستایی می باشد.

۳-۱) اهمیت و ضرورت انجام تحقیق:

اگرچه در اقتصاد ایران بر آورد سطح نابرابری اقتصادی (ضریب جینی)، بررسی روند آن و تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی بر توزیع درآمد به صورت مکرر مشاهده است، ولی مطالعات انجام شده، در زمینه شناخت منابع فزاینده یا کاهنده میزان نابرابری و تشریح سهم آنها از طریق مؤلفه‌های تشکیل دهنده کم بوده و شاید بتوان گفت به یک یا دو مورد محدود می گردد که با توجه به احساس نیاز به شناخت سهم و نقش هر یک از این منابع در نابرابری کل باید تحقیقات در این زمینه بیش از پیش بوده و امری ضروری به نظر می رسد.

علاوه بر این ضرورت انجام این تحقیق و بر آورد ضرایب جینی کشور زمانی بیشتر آشکار می گردد که منابع اطلاعاتی مختلف نتایج و آمارهای یکسانی از مقدار ضریب جینی کشور بدست نمی دهند و این ارقام دستخوش جریانات سیاسی و جناحی گردیده و هر گروه بنا به صلاحدید خود در آن دخل و تصرف نموده اند لذا طبیعتاً نمی توان به صحت و دقت آن برای انجام تحقیقات و مطالعات اعتماد و اکتفا نمود.

همانطور که پیشتر نیز بیان شد یکی از ویژگیهایی که برای افزایش کارایی هر شاخص مورد توجه قرار می گیرد قابلیت تجزیه شونده آن شاخص می باشد. با تجزیه و شکستن شاخص نابرابری (ضریب جینی) به اجزای درآمدی آن و بررسی هر یک از این منابع تشکیل دهنده در نابرابری کل می توان نقش و سهم منبع نابرابری را در نابرابری کل باز شناخت.

در دوره مورد بررسی (۱۳۷۶-۱۳۸۶) اقداماتی از طرف دولت در جهت بهبود توزیع درآمد صورت گرفته است که صرف نظر از کارآمدی و ناکارآمدی هر یک از آنها می توان به توزیع سهام عدالت و اقدام به بیمه نمودن روستائیان و عشایر و اقدام جهت هدف مند کردن یارانه ها به عنوان سه مورد از مهمترین اقدامات اشاره نمود.

آمار و ارقام گویای این واقعیت است که ضریب جینی ایران طی این دوره ۱۱ ساله در عین حال که روند نزولی داشته، دارای نوسانی بین ۰/۴۱ تا ۰/۴۵ بوده و در این میان میانگین نابرابری در مناطق روستایی به مراتب بیش از مناطق شهری بوده است.